

บทที่ 1

บทนำ

ความเป็นมาและความสำคัญของปัญหา

ผลจากการเกิดภาวะวิกฤตเศรษฐกิจ (Economic crisis) ขึ้นในประเทศไทย ในปี พ.ศ. 2540 ส่งผลให้เกิดปัญหาทางด้านเศรษฐกิจและสังคมอย่างมาก ทำให้เศรษฐกิจของประเทศไทย หดตัวลงอย่างรวดเร็ว กระทั่งการคลังและกองทุนการเงินระหว่างประเทศ (International Monetary fund: IMF) ได้ตกลงร่วมกันผ่อนคลายมาตรการทางการคลัง ให้มีการขาดดุลงบประมาณของรัฐบาลกลาง และรัฐวิสาหกิจได้ พร้อมทั้งตระหนักถึงความจำเป็นในการลดปัญหาทางสังคมที่เกิดขึ้น โดยเฉพาะอย่างยิ่งผลกระทบที่เกิดจากภาวะการว่างงาน ตลอดจนกลุ่มผู้ยากไร้ และผู้ด้อยโอกาสในสังคม หน่วยงานภาครัฐหลายหน่วยงานได้ปรับใช้ยุทธศาสตร์สนับสนุนให้การคุ้มครองทางสังคมให้เกิดความเข้มแข็ง ให้ชุมชนเกิดการมีส่วนร่วมแก้ไขภาวะวิกฤต เปิดโอกาสให้ผู้นำ นักอาสาสมัคร ได้เข้าทำงานร่วมกัน เสริมสร้างศักยภาพชุมชน ให้ชุมชนเป็นศูนย์กลางของการดำเนินงาน เพื่อบรรเทาผลกระทบด้านเศรษฐกิจและสังคม องค์กรภาครัฐและองค์กรการพัฒนาอื่นๆ ต่างยอมรับและให้ความสำคัญในการเสริมสร้างพลังชุมชนมากขึ้น อำนาจของพลังชุมชนเป็นกระบวนการเรียนรู้ ที่มีการขับเคลื่อนและต้องมาจากภายในชุมชนเอง มีการใช้ภูมิปัญญาท้องถิ่นในการพัฒนาและสร้างเสริมการเรียนรู้ในการพัฒนาชุมชนและสังคม

เมื่อเกิดวิกฤตเศรษฐกิจในปี พ.ศ. 2540 พระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวฯ ได้ทรงพระเมตตาพระราชทานแนวคิด “เศรษฐกิจพอเพียง” เป็นปรัชญาที่พระองค์ท่าน ทรงมีพระราชดำรัสชี้แนะการดำเนินชีวิตแก่พสกนิกรไทยมาโดยตลอดนานกว่า 25 ปี ตั้งแต่ก่อนเกิดวิกฤตการณ์ทางเศรษฐกิจ และในแผนพัฒนาเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติ ฉบับที่ 9 (พ.ศ. 2545-2549) ได้น้อมนำอัญเชิญ “ปรัชญาเศรษฐกิจพอเพียง” มาเป็นปรัชญานำทางการพัฒนาประเทศ ที่ควบคู่กับการพัฒนาที่เน้นคนเป็นศูนย์กลางการพัฒนา โดยให้ความสำคัญกับการแก้ไขปัญหาเศรษฐกิจ และใช้เศรษฐกิจเป็นเครื่องมือในการพัฒนาคนให้มีความสุขและมีคุณภาพชีวิตที่ดี ในขณะที่เดียวกันก็มุ่งการพัฒนาที่สมดุลทั้งด้านตัวคน สังคม เศรษฐกิจ และสิ่งแวดล้อม เพื่อให้เกิดการพัฒนาที่ยั่งยืน

การพัฒนาเศรษฐกิจและสังคม ของประเทศในช่วงแผนพัฒนาเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติ ฉบับที่ 9 (พ.ศ. 2545-2549) โดยสำนักงานสถิติแห่งชาติ ได้สรุปผลการพัฒนา พบว่า ในด้านคุณภาพชีวิตของคนไทยดีขึ้น สัดส่วนความยากจนลดลงจากร้อยละ 15.6 ในปี พ.ศ. 2545 เหลือร้อยละ 11.3 ในปี พ.ศ. 2547 และความเหลื่อมล้ำทางรายได้ระหว่างคนจนกับคนรวยมีแนวโน้มดีขึ้น การส่งเสริมการมีงานทำและมีการจ้างงานเป็นไปตามเป้าหมาย ระดับคุณภาพชีวิตของประชาชนดีขึ้น เนื่องจากมีการดำเนินการเสริมสร้างสุขภาพอนามัย ทำให้คนไทยร้อยละ 96.3 มีหลักประกันสุขภาพ และได้รับบริการ

ตามโครงสร้างพื้นฐานทางสังคมมากขึ้น แต่ในขณะที่ผลสัมฤทธิ์การศึกษาดำกว่าเป้าหมายที่ตั้งไว้ว่าคนไทยต้องมีการศึกษา 9 ปี โดยในปี พ.ศ. 2548 คนไทยมีการศึกษาเฉลี่ย 8.5 ปี อย่างไรก็ตาม ยังมีประเด็นปัญหาที่ภาครัฐให้ความสำคัญอย่างต่อเนื่อง ได้แก่ การพัฒนาคุณภาพชีวิตคน การแก้ปัญหาความยากจน และความเหลื่อมล้ำทางรายได้ และการสร้างความปลอดภัยในทรัพย์สิน เพื่อสร้างความปลอดภัยดีมีสุขของคนไทย (กระทรวงเทคโนโลยีสารสนเทศและการสื่อสาร, สำนักงานสถิติแห่งชาติ, 2550) จากผลของการพัฒนาดังกล่าว แสดงให้เห็นว่าประเทศไทยเรายังจะต้องเผชิญกับการเปลี่ยนแปลงทั้งด้านสังคมและเศรษฐกิจที่รุนแรงขึ้น ส่งผลต่อการพัฒนาประเทศในมิติต่างๆ ดังนั้นในแผนพัฒนาเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติ ฉบับที่ 10 (พ.ศ. 2550-2554) จึงเป็นการเตรียมความพร้อมเพื่อรองรับการเปลี่ยนแปลงโดยมีการนำ “ปรัชญาของเศรษฐกิจพอเพียง” มาประยุกต์ใช้ให้เกิดผลอย่างจริงจัง เพื่อเป็นภูมิคุ้มกันให้กับคนไทยทั่วประเทศ

เพื่อให้การพัฒนาประเทศ ในรอบเวลาของแผนพัฒนาเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติ ฉบับที่ 10 (พ.ศ. 2550-2554) มุ่งสู่ “สังคมอยู่เย็นเป็นสุขร่วมกัน” ภายใต้แนวทางปฏิบัติของ “ปรัชญาของเศรษฐกิจพอเพียง” จึงได้กำหนด พันธกิจของการพัฒนาประเทศ ดังนี้ (1) พัฒนาคนให้มีคุณภาพ คุณธรรม นำความรอบรู้อย่างเท่าทัน (2) เสริมสร้างเศรษฐกิจให้มีคุณภาพ เสถียรภาพ และเป็นธรรม (3) ดำรงความหลากหลายทางชีวภาพ และสร้างความมั่นคงของฐานทรัพยากรธรรมชาติและคุณภาพสิ่งแวดล้อม (4) พัฒนาระบบบริหารจัดการประเทศให้เกิดธรรมมาภิบาลภายใต้ระบอบประชาธิปไตยอันมีพระมหากษัตริย์ทรงเป็นประมุข และที่สำคัญที่สุดคือ การพัฒนาที่เน้นแนวทางเศรษฐกิจพอเพียงให้กับประชาชนในแต่ละภูมิภาค ได้เรียนรู้และใช้เป็นแนวทางในการดำเนินชีวิต (สำนักงานคณะกรรมการพัฒนาเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติ, 2549)

จากความสำคัญของการพัฒนาประเทศตามแผนพัฒนาเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติ ที่มุ่งเน้นให้ประชาชนในแต่ละภูมิภาคมีการเปลี่ยนแปลง ไปสู่การดำรงชีพแบบเศรษฐกิจพอเพียง เพื่อให้ประชาชน ครอบครัว ชุมชน มีความเข้มแข็ง และมีภูมิคุ้มกันในการที่จะดำเนินชีวิตโดยปราศจากความเสียหายอย่างที่เคยเกิดขึ้นมาแล้วในอดีตให้น้อยที่สุด ในการศึกษาวิจัยครั้งนี้ คณะวิจัยจึงศึกษาถึงวิธีการดำรงชีวิตตามแนวทางเศรษฐกิจพอเพียงของประชาชนในแต่ละภูมิภาคของประเทศไทย ว่าได้ใช้แนวทางเศรษฐกิจพอเพียงในการดำเนินชีวิตด้านต่าง ๆ มากน้อยเพียงใด พร้อมทั้งมีปัจจัยใดบ้างที่สนับสนุนให้ประชาชนสามารถดำเนินชีวิตตามแนวทางเศรษฐกิจพอเพียง และมีปัจจัยใดที่เป็นอุปสรรคในการดำเนินชีวิตตามแนวทางเศรษฐกิจพอเพียง เพื่อเสนอแนวทางหรือรูปแบบการให้การสนับสนุนในการพัฒนาการดำเนินชีวิตของประชาชนตามแนวทางเศรษฐกิจพอเพียงในประเทศไทย

วัตถุประสงค์ของการวิจัย

1. ศึกษาวิถีการดำรงชีวิตตามแนวทางเศรษฐกิจพอเพียงของประชาชนในภูมิภาคต่าง ๆ
2. ศึกษาปัจจัยด้านเศรษฐกิจ สังคม วัฒนธรรม และสิ่งแวดล้อม ที่สนับสนุนการดำเนินชีวิตของประชาชนตามแนวทางเศรษฐกิจพอเพียง
3. ศึกษารูปแบบการให้การสนับสนุนในการพัฒนาการดำเนินชีวิตของประชาชนตามแนวทางเศรษฐกิจพอเพียงในแต่ละภูมิภาค

ขอบเขตของการวิจัย

การศึกษครั้งนี้เป็นเป็นการศึกษาวิจัยแบบเชิงปริมาณ และเชิงคุณภาพ การศึกษาวิจัยเชิงปริมาณ โดยการสำรวจวิถีการดำรงชีวิตตามแนวทางเศรษฐกิจพอเพียงของประชาชนในภูมิภาคต่าง ๆ และการศึกษาวิจัยเชิงคุณภาพ ใช้วิธีการสนทนากลุ่มย่อย เพื่อได้ข้อมูลเกี่ยวกับปัจจัยการสนับสนุน และปัจจัยที่เป็นอุปสรรคต่อการพัฒนาวิถีการดำรงชีวิตตามแนวทางเศรษฐกิจพอเพียง

การศึกษาแยกเป็นรายภาค ได้แก่ ภาคเหนือ ภาคกลาง ภาคตะวันออกเฉียงเหนือ และภาคใต้ หน่วยการวิเคราะห์ ได้แก่ ประชาชนที่อาศัยอยู่ในชุมชนในแต่ละภูมิภาค

พื้นที่วิจัยในภาคเหนือ 3 จังหวัด คือ จังหวัดเชียงราย จังหวัดลำปาง และจังหวัดสุโขทัย

พื้นที่วิจัยในภาคกลาง 3 จังหวัด คือ จังหวัดอ่างทอง จังหวัดจันทบุรี และจังหวัดเพชรบุรี

พื้นที่วิจัยในภาคตะวันออกเฉียงเหนือ 3 จังหวัด คือ จังหวัดขอนแก่น จังหวัดอุบลราชธานี และจังหวัดนครพนม

พื้นที่วิจัยในภาคใต้ 3 จังหวัด คือ จังหวัดชุมพร จังหวัดสงขลา และจังหวัดตรัง

นิยามศัพท์เฉพาะ

วิถีการดำรงชีวิต หมายถึง การดำเนินชีวิตของประชาชนโดยยึดหลักเศรษฐกิจพอเพียงเป็นรูปแบบปฏิบัติในชีวิตประจำวัน ด้วยความพอประมาณ มีเหตุผล มีภูมิคุ้มกัน มีความรู้และคุณธรรม

เศรษฐกิจพอเพียง หมายถึง รูปแบบการดำเนินชีวิตของประชาชนที่ตั้งอยู่บนพื้นฐานของทางสายกลางและความไม่ประมาท โดยคำนึงถึงความพอประมาณ ความมีเหตุผล และการสร้างภูมิคุ้มกันที่ดี โดยมีความรู้และคุณธรรม เป็นองค์ประกอบสำคัญในการดำเนินชีวิต

ปัจจัยด้านเศรษฐกิจ หมายถึง รายได้ อาชีพ การออม และหนี้สิน

ปัจจัยด้านสังคม หมายถึง ความสัมพันธ์ระหว่างสมาชิกในชุมชน การมีส่วนร่วมในการทำกิจกรรมของชุมชน และความเอื้ออาทรต่อกัน

ปัจจัยด้านวัฒนธรรม หมายถึง ประเพณีอันดีงาม ภูมิปัญญาท้องถิ่น เทคโนโลยีที่เหมาะสม ความเชื่อ และพิธีกรรมต่าง ๆ ในการดำรงชีวิต

ปัจจัยด้านสิ่งแวดล้อม หมายถึง การรู้จักใช้ทรัพยากรธรรมชาติให้เกิดประโยชน์ การอนุรักษ์ และรักษาทรัพยากรธรรมชาติอย่างยั่งยืน

ประโยชน์ที่คาดว่าจะได้รับ

1. ได้ทราบถึงวิถีการดำรงชีวิตตามแนวทางเศรษฐกิจพอเพียงของประชาชนในภูมิภาคต่าง ๆ
2. ได้ทราบถึงปัจจัยด้านเศรษฐกิจ สังคม วัฒนธรรม และสิ่งแวดล้อม ที่สนับสนุนการดำเนินชีวิตของประชาชนตามแนวทางเศรษฐกิจพอเพียง
3. เพื่อเสนอรูปแบบการให้การสนับสนุนในการพัฒนาการดำเนินชีวิตของประชาชนตามแนวทางเศรษฐกิจพอเพียงในแต่ละภูมิภาค

จากผลการวิจัยในครั้งนี้ จะเป็นประโยชน์ต่อหน่วยงานที่เกี่ยวข้องในการดำเนินการพัฒนาให้ประชาชนในพื้นที่ดำเนินชีวิตตามแบบเศรษฐกิจพอเพียงแบบยั่งยืน ได้แก่ กรมการพัฒนาชุมชน กรมการปกครองส่วนท้องถิ่น กระทรวงมหาดไทย กระทรวงพัฒนาสังคมและความมั่นคงของมนุษย์ กระทรวงเกษตรและสหกรณ์การเกษตร ฯลฯ ซึ่งสามารถนำผลการวิจัยไปใช้ในการสร้างรูปแบบการดำเนินชีวิตของประชาชนตามแนวทางเศรษฐกิจพอเพียงให้เหมาะสมกับบริบทของพื้นที่ในแต่ละภูมิภาค ซึ่งจะนำไปสู่การพัฒนาประชาชนในพื้นที่ให้สามารถดำเนินชีวิตตามแนวทางเศรษฐกิจพอเพียงอย่างยั่งยืนต่อไป